

מהפכת הכורדים

ב'1848, אחרי מלחמת השבד של שבע שנים. מאז חילקה כורדיסטאן בין האימפריה העות'מנית לבין פרס.

★ ★ ★ התקפה על מוצב סורי

כיום, מעריכים מנהיגים כורדים כי עם מונה כשמונה וחצי מיליון נפש - ארבעה מיליון בתורכיה, שניים וחצי מיליון באיראן, מיליון וחצי בעיראק, 400 אלף בסוריה, 100 אלף בברית המועצות. מלבד המספר העיראקי, המבוסס על מפקד אוכלוסין רשמי, אין כל היכחות כי יתר המספרים אמנם מציאותיים.

אין גם כל אפשרות לבדוק את נכונותם. כי גם בתורכיה וגם באיראן, אין מצינים את המוצא הכורדי בסטטיסטיקה הממשלתית. השפה הכורדית אף אינה נכללת בתוכנית ההוראה, והלבוש הכורדי נאסר בתורכיה. נוצר המצב המשונה, כי רק הדת לעבודה שאחזו ניכר של הכורדים (85% בעיראק, 90% בתורכיה, 80% בסוריה, 92% באיראן) אינו יודע קרוא וכתוב, משתמרת השפה הכורדית בפי העם. אחרת היו נאלצים לקרוא ולכתוב את שפת הארץ שבה הם חיים.

תחת זאת עוברים מאם לבן סיפורי-עם בני אלפים שנה ואגדות גבורה על מנהיגי כורדיסטאן, אשר מתוכם שאובים עתה מנהיגי תנועת התחיה הכורדית את השראתם - מצב הדומה במידה רבה לזיקתה של תנועת התחיה הציונית אל התנ"ך. תרבותם של הכורדים מושפעת מאד מן התרבות הערבית, בעוד ששפתם נכתבת באותיות ערביות או לאותיות. דתם היא האיסלאם, אם כי אפשר עדיין להכיר את שרידי דת זורואסטרא - דת עובדי האש - בין שבטי היוונים, כורדים אלה יושבים על גבול סוריה והש"ב, לפי הודעה רשמית של מטה צבא רע"ם, תקפו כמה מהם מוצב סורי, שהשיב להם באש והרג חמשה מהם.

★ ★ ★ תשובה על הגרדוב

בהתחלה הגדולה לעצמאות. תורכיה, שנכנסה למלחמה כמעצמה קיסרית רבת-מושבות, יצאה ממנה חסרת מושבות ושטח-כיבוש. בחוזה השלום שנחתם בסבר ב'1920, הסכימה תורכיה לדרישת בנות הברית, לאפשר לכורדים שבתחומיה להקים מדינה עצמאית, אם אך ירצו בכך. אולם מוסטפא כמאל, הדיקטטור שהקים את תורכיה על רגליה אחרי התבוסה הקטלנית, לא השלים עם פיצול נוסף של שארית האימפריה. הוא התעלם מסעיפי החוזה, גרם לגל גואה של התמרדויות כורדיות.

כעבור שלוש שנים נחתם חוזה שני בלואן. הפעם דובר בו בשפה רכה על חובת הממשלה התורכית להבטיח את זכויות המיעוטים הגרים בתוכה. היה זה האות לשרשרת שלמה של מרידות כורדיות. לא היה שום מרד מאורגן של כל השבטים, כי אם התפרצויות מבודדות בכל חלקי כורדיסטאן התורכית. לא פעם הגיעה המרידה למימדים מסוכנים, שאילצו את הממשלה להכריז על גיוס כללי ולנהל מלחמת חורמה מייגעת עד שהצליחה להכניע את השבטים שדרשו עצמאות.

כאשר נערך משפט צבאי למנהיגי אחת המרידות, שנתפסו לאחר מלחמה ממושכת, פסק אב בית-הדין: "אחיהם מכבדו פולחן שיקולים אנוכיים, אחרים מתוך אמיציה פולחנית, אבל לכולם היתה שאיפה מאחדת: התחיה להקים כורדיסטאן עצמאית. את מחיר השעוץ הזה תשלמו על הגרדוב." והוא דן 46 מהם לתליה. לפי סטטיסטיקה רשמית, נפצעו באותו מסע-עונשין של הצבא התורכי 165 כפרים כורדיים, יאלו מספר הכורדים שנהרגו באותה מרידה הסתכם ב'8643 - כחמישים אחוז יותר ממספר חללי מלחמת העצמאות של ישראל.

השפה הכורדית נאסרה רשמית בתורכיה, ספרים כורדיים החרמו ושרפו, אלפי כורדים הועברו לאנטוליה והמליים "כורדי" ו"כורדיסטאן" הוצאו מכל ספר תורכי. במיסמכי הממשלה זכו הכורדים בכינוי "תורכים מחבל ההר", ואזורי הם הוכרזו כשטח סגור, אשר אסור לזרים לבקר בו.

פעולות הדיכוי רק הגבירו את פעולות המרי, ואלה הגבירו את פעולות הדיכוי. הממשלה התורכית חוקקה חוקי-נישול, שהעבירו לרשותה את כל הקניין העדתי של הכורדים; היא אילצה אותם לשווק את תוצרתם באמצעות סוחרים תורכיים, אסרה עליהם ללבוש את הבגד הכורדי הלאומי ומדי פעם הפעילה נגדם מטוסים וגודדי חיילים. הצלחת הממשלה היתה הקמת בלדו: המרידות אמנם התמעטו במידה ניכרת, אך הכורדים נשארו כורדים.

★ ★ ★ הכירה הופצצה מן האוויר

זרעם של הכורדים תושבי עיראק דמה מאד לזה של אחיהם בתורכיה. גם הם קיוו אחרי מלחמת העולם הראשונה כי יוכלו לבנות את עצמאותם על הריסות הקיסרות העות'מנית. האנגלים, שחייבו הקמת מדינה כורדית בתוך החלק התורכי של כורדיסטאן, קיוו כי בצורה זו יוכלו להקים מדינת-חיץ בין תורכיה לבין שדות הנפט האגדיים של קירקוק ומוסול. מדינה זו, כך האמינו, תכיר להם תודה על כי סייעו בהקמתה.

אך הכורדים לא התביישו להזכיר לבריטים כי גם בעיראק כלול חלק מכורדיסטאן, ולא סתם חלק, כי אם חלקא אותו חלק העשיר בנפט. הם דרשו בכל תוקף שתינתן להם

למסע נצחון במרכזי הכורדים. בהיותו באחד ממסעותיו אלה הגיעה אליו הידיעה כי המנהיג הכורדי עלי ביי ריואן נרצח בתחנת מטרה. מוסטפא מיהר חזרה לשבטו - והשלב השני במרד הכורדי החל.

עם התחדשות הקרבות, עמדו לשרות המורדים קציני צבא מאימנים, שנתנו להם יתרון מוחץ על כוחות הממשלה, אשר לא הכירו את ההרים. באחד הקרבות הראשונים נלחמו שני תותחנים שבשי עליידי המורדים. בתותחים אלה הפנינו תחנת מטרה גדולה, אילצו אותה להיכנע. מכה זו העבירה תחת שלטונם את העיר בילא כולה. בראש הצבא העיראקי הועמד הגנרל הבריטי רנטון; אך חייליו המשיכו לנהל תבוסה אחר תבוסה מידי לוחמי ההרים, שאיירו בידי הכורדים כמויות גדולות והולכות של ציוד ונשק.

מה היתה מטרת המרד בשלב זה? הצהיר מוסטפא ברוואני בכרוז שהופץ בערי עיראק: "אני פונה אל העם הכורדי והעם הערבי לשתף פעולה ולאחד את אמצעיהם במאבק המשותף נגד האיוב המשותף - האימפריאליזם הבריטי וסוכניו - כדי שכל עם יוכל לחיות חופשי ועצמאי -

בארצו שלו." כלומר: מדינה כורדית עצמאית. התצמצם מתוך שיתוף-פעולה ערבי-כורדי.

★ ★ ★ כניעה לאחר מהחמת-השבד

מרד הברזאנים לא היה תופעה חדשה בחלק זה של העולם. כי למרות שפרטים רבים בתולדות העם ה-כורדי לוסים כיום בערפל, דבר אחד ברור לגמרי: הם נלחמו ללא הרף כדי לשמור על עצמאותם. ארצם, כורדיסטאן, משתרעת על פני האזור ההררי הנרחב שבו נפגשות תורכיה, איראן, עיראק וסוריה. הפרת והחידוק של שני המפורסמים שבין תריסר הנהרות הגיוונים ממימי ההרים של כורדיסטאן.

העקבות הראשונים של הכורדים מופיעים בכתבי הי-שומרים, מפני ארבעת אלפים שנה. באותה תקופה ישב עם שנקרא גוטה, או כוטי, בחלק הצפוני של עמק החידקל. בכתבי האשורים נקרא עם זה כורטי. במשך שש מאות שנה שלטו שבטים ממוצא כורטי על אכד (בבל) וכאשר כבשו הפרסים את נינה, נגמו מוליחי הכורדים של היום בין הכובשים. הם הצליחו לשמור על עצמאותם גם מול גל הכיבושים של היוונים, וכאשר התפשטו הערבים על פני המרחב במאה ה-6, לא יכלו לכורדים. הממלכות הכורדיות העצמאיות של שהריזו ודיארבכיר החזיקו מעמד עד שנהר-סו בידי המונגולים, במאה ה-11.

הזווה שוב חזר לכורדיסטאן, כאשר לוחם כורדי בשם סלאח אל-דין אל-איובי הצליח להשתלט על סוריה ועל מצרים, ולאחר תחת שלטונו את חלקו המכריע של העולם הערבי היה זה סלאח אל-דין שהכריע את ממלכת הצלבנים בארץ-ישראל והיסל את צבאם בקרב ההיסטורי של קרני חטיים, ליד טבריה. אחרי מותו, פרחו נסיכויות עצמאיות רבות בכורדיסטאן, שניהלו את חיתןן באורח חופשי בשולי העולם הערבי.

הכיבוש התורכי, לפני 406 שנה, שם קץ לעצמאות זו. הוא גם נתן את האות למלחמת ומרידות שלא פסקו עד עצם היום הזה. הנסיכות הכורדית האחרונה הוכנעה רק

ככורדים רוכבים שוב במרחב. מקהיר באה הידיעה הראשונה, בשבוע שעבר: א/ק גרוזיה הסובייטית עברה דרך תעלת סואץ, בדרכה לבצרה שבעיראק, ועל סיפונה כמה מאות לוחמים כורדים חמושים. כעבור יומיים, בא שידור שני: שתי אגיות סובייטיות נוספות עברו בתעלה, גרושות מתנדבים כורדים לעיראק. השיב רדיו מוסקבה בערבית: "כל מי שרוצה להיחזק בעצמו, כי דברי קהיר אינם אלא כזב, צריך רק לגשת לפורט-סעיד ולראות את שתי האגיות הסובייטיות עוגנות שם. הן נושאות סוכר ונפט לרע"ם." על גרוזיה לא דיבר השידור. כי היא באמת הסיעה כורדים לבצרה.

מי היו כורדים אלה? האב היתה משמעות כלשהי להפי-לתם מאודיסה דהקא עכשיו?

סיפורם של נוסעי גרוזיה התחיל לפני 15 שנה, בהרי עיראק משפנית, שם נפגשים גבולות סוריה, תורכיה, עיראק ואיראן. אסיר כורדי בשם מוסטפא ברוואני הצליח לברוח מבית-הסוהר של העיר סוליימאניה, שב החוקק מאז השתתף במרידת שבטו נגד ממשלת עיראק ב'1938. אחיו, ראש

שבט ברוואני (מתחרו עם קרעיני), שיך אחמה, המשיך לשבת בבלא.

מוסטפא נמלט להרים ומיד התרכזה סביבו קבוצה מבני שבטו שלא היו מרוצים מן השלטון. הם תקפו וכבשו תחנת מטרה, הביסו את השוטרים, אחרי שנטלו מהם את נשקם. תגבורת של 100 שוטרים, אשר נשלחה לעזרת התחנה המתקפת, נלכדה במארב הברזאנים. השיטרים נמלטו על נפשם, בהשארים אחריהם את כל נשקם, שהופעל מיד על-ידי מתנדבים חדישים.

עד לאותה נקודה, לא היתה זו אלא התמרדות בעלת חשיבות מקומית, מתוך סיבות מקומיות. הרקע: דרישת בני הגבט להפחתת המסים, ייצוג במוסדות השלטון המקוריים, הגדלת המנות המוקצבות, הקטנת מספר תחנות המשטרה ושיחורם המידי של כל העצורים הפוליטיים מבין אושי השבט. ההתנגשויות בין הברזאנים לבין כוחות הממשלה נמשכו כמה שבועות, עד שלבסוף נכנעה בגאוד לדרישות הכורדים. שיך אחמד שוחרר מכלאו וכאשר ירד ממכוניתו בברזאן נתקבל עליידי משמר כבוד של 60 לוחמים מזוריינים. הוא סקר את המסדר, חיבק את מוסטפא אחיו ונטל בידיו את מנהיגות שבטו מחדש. "התחלה נאה, אחי", אמר המוסטפא.

★ ★ ★ מנהיג נרצח במשטרה

אמנם, היתה זאת רק התחלה. בהרי הכורדים עוררה התמרדותם המוצלחת של הברזאנים התלהבות עצומה. השבטים, בעלי מסורת של מאות שנות מלחמה ומרד נגד כובשים זרים, החלו מתנערים לקראת מרד כללי חדש. בהרים ובין ריכוזי הכורדים בערים הגדולות של עיראק, צפו אירגונים שדגלו בשיחרור לאומי ובמימוש המטרה הנכספת: הקמת מדינה כורדית עצמאית. ארבעה אירגונים עיקריים - ימני קיצוני, שמאלי קיצוני, דמוקרטי מתקדם ומיליטריסטי - החלו מגייסים מתנדבים קצינים בצבא העיראקי ובני האינטליגנציה שהתרכזו בערים הציעו את שירותם לברזאנים. מוסטפא, שהפך גיבור לאומי בעיני בני עמו, החל מתקשר עם ראשי שבטים אחרים, יצא